UDK: 71(497.11)
DOI: 10.5937/LSPUPN24039S
Pregledni naučni rad

MANJE JE VIŠE, ALI ZA KOGA - DEREGULACIJA U URBANISTIČKOM PLANIRANJU U SRBIJI

Božena Stojić[1], Jovana Timotijević[2]

Apstrakt: Brojni teoretičari savremenog urbanog razvoja (Nil Brener, Dejvid Harvi, Piter Markuze) ukazuju na to da su *privatizacija* i *deregulacija* među ključnim karakteristikama neoliberalnog urbanizma koji vodi sve intenzivnijim prostornim nejednakostima i neravnomernom razvoju gradova. Bez obzira na to što možemo govoriti o tome kao globalnom fenomenu, on ima i svoje lokalne specifičnosti. U ovom radu želimo da ukažemo na neke od mogućih indikatora *de facto* deregulacije prostornog razvoja gradova u Srbiji – rastući udeo privatnih aktera i smanjenje učešća javnosti u procesu planiranja - koji mogu predstavljati opasnost po javni interes kao centralni motiv tog razvoja. Kroz kvantitativnu analizu, u kojoj su evidentirani urbanistički planovi i projekti na teritoriji Beograda, u procesu izrade tokom 2021, 2022. i 2023. godine, pokazaćemo da postoji tendencija povećanja udela privatnog sektora u naručivanju i izradi urbanisitčkih planova i projekata, ali i da postoji jasna tendencija premeštanja planiranja, kao strateške delatnosti, sa planova na projekte, što ne samo da partikularizuje planiranje, već i direktno umanjuje stepen učešća građana, s obzirom na različite zakonski određene uslove participacije za ova dva formata. Ovo za rezultat ima postepeno izlaženje urbanisitčkog planiranja iz sfere javne kontrole i rastući pritisak interesa kapitala, što posledično može voditi ka smanjenju zaštite i afirmacije javnog interesa u planovima.

Ključne reči: deregulacija, urbanističko planiranje, participacija, privatizacija, javni interes

LESS IS MORE, BUT FOR WHOM - DEREGULATION IN URBAN PLANNING IN SERBIA

Abstract: Contemporary urban theorists (such as Neil Brenner, David Harvey, and Peter Marcuse) point out that *privatization* and *deregulation* are among the key characteristics of neoliberal urbanism, leading to increasing spatial inequalities and uneven development of cities. Despite being a global phenomenon, it also exhibits its own local specificities. In this paper, we aim to highlight some possible indicators of the *de facto* deregulation of urban development in Serbia – the increasing share of private actors and the decreasing public participation in the planning process – which may pose a threat to the public interest as the central motive of this development. Through quantitative analysis, which documents urban plans and projects on the territory of Belgrade during the years 2021-2023, we will show that there is a concerning tendency towards an increased involvement of the private sector in commissioning and drafting urban plans and projects. We will also provide evidence of a tendency to shift planning as a strategic activity from plans to projects. This not only

[1] Institut za urbane politike (kolektiv Ministarstvo prostora), Kondina 26, Beograd, bozena@ministarstvoprostora.org, ORCID: 0009-0008-6612-3114

[2] Institut za urbane politike (kolektiv Ministarstvo prostora), Kondina 26, Beograd, jovana@ministarstvoprostora.org, ORCID: 0009-0008-8644-795X

particularizes planning but also directly reduces the level of public participation due to the different legally defined conditions for participation in these two formats. Both trends result in urban planning being gradually removed from public control and increasingly pressured to serve private capital interests, consequently leading to a decrease in the protection and promotion of the public interest in planning.

Keywords: deregulation, urban planning, participation, privatisation, public interest

UVOD

Savremeni teoretičari urbanog razvoja često ističu *privatizaciju* i *deregulaciju* kao ključne karakteristike neoliberalne urbanizacije koja doprinosi sve većim prostornim nejednakostima i neravnomernom razvoju gradova. Međusobno ispreplетani, procesi privatizacije i deregulacije transfomišu i strukturu aktera, te njihovih interesa, koji utiču na odlučivanje unutar planiranja, ali posledice planova po lokalne zajednice. Fokus rada kolektiva Ministarstvo prostora, kao i ovog rada takođe, jeste uloga javnog sektora i institucija, odnosno države u uspostavljanju i održavanju infrastrukture i regulatornog okvira koji ovakav razvoj gradova omogućava. Polazeći od pretpostavke da je javni sektor dužan da u svom delovanju, pa tako i u urbanističkom planiranju, u centralni fokus postavi interes građana, odnosno javni interes, kako god on u pojedinačnim slučajevima bio određen, čini nam se ključnim da razumemo kontekst u kom se javni sektor transformiše, u kom smeru te promene idu i da li je i na koji način potrebno na te promene uticati.

U ovom radu želimo da skrenemo pažnju na trendove u urbanističkom planiranju koje smatramo upravo rizičnim po očuvanje centralne pozicije javnog interesa u urbanom razvoju. Pokušaćemo da kroz teorijski deo rada iscrtamo međusobnu vezu ključnih koncepata - neoliberalni urbani razvoj, privatizacija, deregulacija; mapiramo ključne aktere u takvoj shemi i opravdamo pretpostavku da dominantni savremeni trendovi urbanog razvoja nisu nužno u interesu *svih* građana, što smatramo da je u suprotnosti sa osnovnom svrhom i vrednošću urbanističkog planiranja. Potom ćemo pokušati da kroz prikaz rezultata kvantitativnog istraživanja procesa izrade urbanističkih planova i projekata na teritoriji Beograda tokom perioda od 2021. do 2023. godine ukažemo na prisustvo elemenata prethodno opisanih trendova. Konkretno, pokazaćemo da postoji tendencija povećanja udela privatnih aktera u naručivanju i obrađivanju urbanističkih planova, te da u kombinaciji sa centralizovanom moći odlučivanja i smanjenjem kontrole javnosti u procesima planiranja, ovi akteri mogu lakše izvršiti pritisak da se njihovi partikularni interesi ugrade u planove, čak i na štetu javnog interesa.

NEOLIBERALINI URBANI RAZVOJ → PRIVATIZACIJA ↔ DEREGULACIJA

Danas svedočimo globalnom trendu razvoja gradova koji se u okvirima kritičke urbane teorije naziva *neoliberalnim urbanizmom* ili *neoliberalnom formom urbanizacije* (Smith 2002; Brenner et al. 2012; Brenner 2017)[3]. Ovakav razvoj se manifestuje kroz transformaciju urbanih prostora primarno u skladu sa tržišnim principima, gde privatni sektor igra centralnu ulogu u razvoju i upravljanju gradovima (Harvey 2005; Peck at al. 2002; Aalbers 2012). Sa jedne strane, to znači da privatni akteri imaju sve veći uticaj na odlučivanje u procesima kreiranja i donošenja urbanističkih planova koji oblikuju gradove i njihove pojedinačne delove. Sa druge, država aktivno postaje partner privatnim akterima kroz kreiranje uslova za njihovu povećanu moć odlučivanja i sama integriše tržišnu logiku u strategije razvoja.

[3] Semjuel Stajn [Samuel Stein] govori i o *gradovima nekretnina* [*real estate cities*] - "ovo *svojstvo* političkog i ekonomskog upravljanja može se uočiti na različitim nivoima vlasti – od republičkog do lokalnog – ali je na nižim nivoima i intenzivniji, s obzirom da se upravo na tom nivou najveći deo planiranja fizičke strukture upravo i događa" (2019:5).

Imajući to u vidu, brojni autori ističu *privatizaciju* javnih usluga i imovine kao centralni aspekt savremenog razvoja gradova (Brenner et al., 2002; Peck et al., 2002). Pod *privatizacijom* se podrazumeva da privatni akteri preuzimaju upravljanje procesima, uslugama i resursima čija je funkcija *javna,* odnosno značajna za celokupno društvo ili lokalne zajednice. Pod izgovorom da se na taj način proces donošenja odluka i upravljanja javnom infrastrukturom čini efikasnijim, zanemaruje se inherentna tenzija (koja nekad može biti i direktan sukob) dve vrste interesa ili logike u obavljanju datog posla. Naime, dok je javnim institucijama ili akterima nominalno interes da rade u službi dobrobiti građana, privatnim akterima je primarna finansijska dobit. Jezikom političke ekonomije, dok bi država prevashodno trebalo da se bavi upotrebnom vrednosti prostora, privatni akteri prostorne resurse posmatraju pre svega kroz njihovu aktuelnu ili potencijalnu razmensku vrednost. Ukoliko se, prema tome, određene javne usluge[4], uključujući i planiranje grada, delimično ili potpuno prepuste privatnim akterima, postoji veliki rizik da će prioritet u tim procesima imati upravo partikularni interesi, čak i na štetu javnom dobru.

Uzajamno sa privatizacijom, neoliberalni urbani razvoj karakteriše i proces *deregulacije*. Međutim, u svojoj manifestaciji, deregulacija funkcioniše složenije nego što njeno uobičajeno tumačenje sugeriše. Naime, iako bi deregulacija podrazumevala, kako se najčešće određuje posebno u kontekstu neoliberalizma, smanjenje uticaja države u procesima odlučivanja (Harvey 2005), mnogi autori ukazuju na to da država zapravo aktivno stvara, premda paradoksalno, temelje za svoje "povlačenje" kao predstavnika interesa celokupnog društva, kroz oblikovanje zakona i uređivanje procesa donošenja odluka. U tom smislu, mi ne govorimo o deregulaciji kao smanjenju regulatornih ograničenja ili uticaja i kontrole institucija, već govorimo o kreiranju nove infrastrukture, te novih institucija i načina na koji one odlučuju, a koji za rezultat ima *de facto* deregulaciju (Peck et al. 2002) u smislu fleksibilizacije standarda kvaliteta i javnog interesa. Zbog toga Pek [Jamie Peck] o neoliberalizmu govori kao o „regulatornom projektu" (ibid.:389). Dakle, možemo govoriti o spektru strategija upravljanja i uređivanja /*regulisanja*/ koje podržava tržišnu logiku tretiranja prostora, ali ostaje u okvirima institucija i javnog sektora. O tome govori i Manuel Albers [Aalbers], koristeći upravo kontradiktorni termin *regulisana deregulacija* [regulated deregulation] (Aalbers 2012), ističući da se praktično država ne povlači, već transformiše samu sebe kako bi u sebe integrisala tržišne principe. Ovakvo tumačenje deregulacije, transponovano u oblast urbanog razvoja, čini nam se vrlo potentnim zbog toga što ukazuje da tradicionalna dihotomija država-tržište ili regulacija-deregulacija/fleksibilizacija nije primenjiva u neoliberalnom urbanizmu, već se kroz način na koji se urbanističko planiranje odvija formalno upravo omogućava da "neoliberalni akteri" poput privatnih investitora, "kreiraju i održavaju uslove za neoliberalizaciju, odnosno dominaciju tržišnog principa u oblikovanju grada, i to čine upravo *kroz* državu" (Aalbers 2012:570).[5]

U predstavljanju nalaza istraživanja koje sledi, cilj nam je da ukažemo na neke od trendova u urbanističkom planiranju na teritoriji Beograda - povećanje zastupljenosti privatnih aktera u iniciranju, finansiranju i obrađivanju urbanističkih planova i projekata u odnosu na javni sektor, kao i povećanje zastupljenosti urbanističkih projekata kao instrumenta planiranja sa nižim stepenom javne kontrole u odnosu na planove - za koje smatramo da su indikatori prethodno predstavljenih principa neoliberalnog razvoja, te koji predstavljaju rizik od strukturnog zapostavljanja javnog insteresa u planiranju gradova.

[4] U ovom radu nema dovoljno prostora da se obradi, premda je jednako važan proces privatizacije prostornih resursa, poput stambenog prostora (proces koji se dešavao od devedesetih godina prošlog veka), preko privatizacije prostorne imovine javnih preduzeća, pa do prodaje i konverzije zemljišta.

[5] Premda to nije strogi fokus ovog rada, primenu *regulisane deregulacije* možemo prepoznati u brojnim strateškim i planskim dokumentima i podzakonskim aktima koji smanjuju javnu kontrolu i centralizuju moć odlučivanja ili relativizuju obavezujući karakter određenih propisa (kao što je to slučaj sa amandmanom u Planu generalne regulacije sistema zelenih površina Grada Beograda).

DEREGULACIJA U URBANISTIČKOM PLANIRANJU - SLUČAJ BEOGRAD

Od početka 2021. godine do danas kolektiv Ministarstvo prostora vodi evidenciju o svim urbanističkim planovima i urbanističkim projektima koji su u proceduri izrade, koji pokrivaju administrativnu teritoriju grada Beograda, i čije je donošenje u nadležnosti grada. Ovaj rad se oslanja upravo na tu evidenciju i bazu podataka, koja za svaki plan sadrži informacije o tome ko je investitor plana, a ko obrađivač, trajanju procesa izrade plana, trajanju ranih javnih uvida i javnih uvida, kao i dinamici njihovog održavanja tokom godine. Metodologija evidentiranja urbanističkih planova zasniva se na podeli procesa izrade plana na faze. Prepoznate su četiri faze: (1) donošenje odluke o izradi plana, (2) rani javni uvid, (3) javni uvid i (4) usvajanje plana. Tokom jedne kalendarske godine evidentiraju se svi planovi koji su bili u ovim fazama. Potom se sprovodi kvantitativno istraživanje u okviru svake faze, nakon čega se i rezultati prikazuju za svaku fazu pojedinačno. Uporedna godišnja analiza se takođe vrši po fazama. Urbanistički projekti se obrađuju tako što se evidentiraju sve održane javne prezentacije, koje predstavljaju jedini deo procesa koji je transparentan za javnost. Ovakvo praćenje i evidentiranje urbanističkih planova rezultira godišnjim izveštajima o rezultatima predmetnog kvanititativnog istraživanja (Čukić et al. 2022; Stojić et al. 2023). Podaci korišćeni u ovom radu obrađeni su za 2021, 2022. i 2023. godinu, što omogućava ispitivanje pojava određenih trendova, poput onih koji se odnose na *de facto* privatizaciju i deregulaciju urbanističkog planiranja u Beogradu.

Indikatori *de facto* privatizacije urbanističkog planiranja u Beogradu

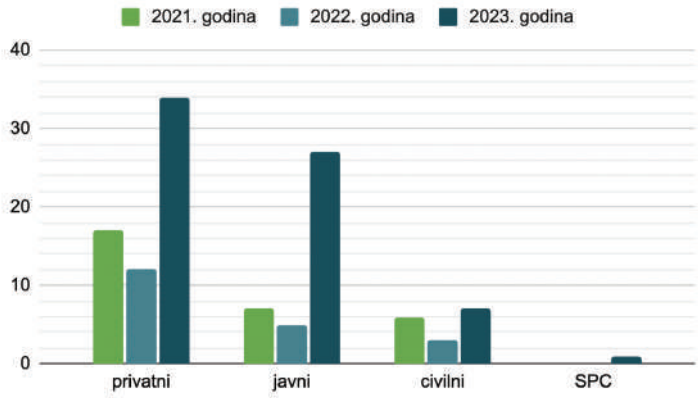
Udeo privatnih aktera (preduzeća koja iniciraju i finansiraju, kao i preduzeća koja obrađuju planove) u procesima planiranja u Beogradu obrađen je kroz pomenutu kvantitativnu analizu, te rezultati koji slede nastoje da ilustruju pojavu rastućeg trenda povećanog upliva privatnih aktera. Kada pogledamo rezultate koji se odnose na donošenje odluka o izradi urbanističkih planova[6] vidimo da je iz godine u godinu broj planova čiji su investitori privatne firme i fizička lica značajno veći od onih čiji izradu finansira javni sektor. Tako je u 2021. godini, 56,7 % planova finansirao privatni sektor, 2022. godine je to bilo 60% planova, a 2023. godine 49,3% planova (grafikon 1). Važno je naglasiti da su u odnosu na vrstu investitora prepoznata tri sektora - javni (javne institucije), privatni (privatna preduzeća) i civilni (fizička lica i grupe građana)[7]. Iako su ove kategorije investitora obrađene zasebno, naše tumačenje je da se prilikom analize dobijenih rezultata privatni i civilni sektor mogu posmatrati zbirno, spram javnog sektora. S obzirom da nije evidentiran nijedan slučaj da u okviru civilnog sektora plan finansira grupa građana, već isključivo fizička lica (vlasnici zemljišta u granicama plana), smatramo da se može napraviti jasna distinkcija između iniciranja i finansiranja izrade plana kako bi se ostvario javni interes, odnosno partikularni. Prema tome, možemo reći da je odnos planova prema vrsti investitora (interesa) još izraženiji u korist privatnih aktera (interesa). Takođe, rezultati istraživanja pokazuju vrlo sličan trend i kada je reč o tome kome je poverena izrada planova - javnim ili privatnim preduzećima (grafikon 2). Odnos privatnih i javnih obrađivača bio je isti 2021. i 2022. godine, kada je iznosio 70% - 30%, dok je 2023. godine nešto malo drugačiji, 62,3% privatnih obrađivača i 37,7% javnih.

Planovi koji su se prethodne tri godine našli na ranom javnom uvidu su takođe većinski pokrenuti i finansirani od strane privatnog sektora (2021 - 65% privatni i 10% civilni; 2022 - 57% privatni i 0 civilni; 2023 - 48% privatni i 19% civilni sektor). U odnosu na to ko su obrađivači planova, rezultati pokazuju da su planovi evidentirani u ovoj fazi takođe većinski dodeljeni privatnim obrađivačima (2021 - 65%; 2022 - 71%; 2023 - 65%).

[6] Odluke o izradi urbanističkih planova obuhvaćene ovim trogodišnjim istraživanjem oslikavaju najskorije trendove u pogledu upliva privatnih aktera u domen urbanističkog planiranja. Planovi evidentirani u fazama ranog javnog uvida, javnog uvida i usvajanja plana variraju u odnosu na to kada je njihova izrada započeta, a u proseku su započeti pre 3 do 4 godine.

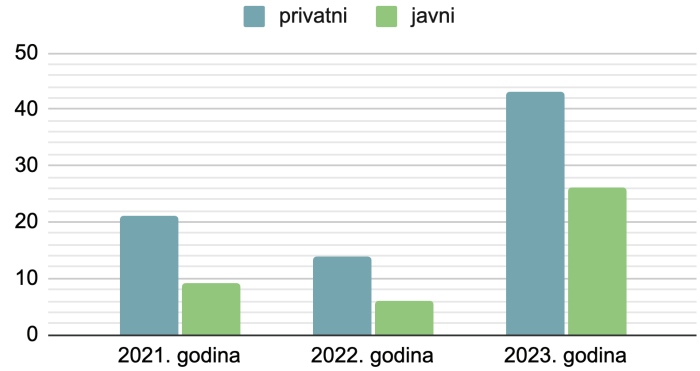
[7] U slučaju jedne odluke o izradi plana donete 2023. godine evidentirana je i Srpska pravoslavna crkva kao investitor.

Grafikon 1 - broj donetih odluka o izradi plana prema vrsti investitora, u periodu od 2021-2023. godine

Rezultati pokazuju iste trendove i kod planova koji su u periodu istraživanja bili izloženi na javnom uvidu, te su i oni većinski inicirani i finansirani od strane privatnih investitora (2021- 41% privatni, 0% civilni; 2022 - 53% privatni, 10% civilni; 2023 - 43% privatni, 11% civilni). Obrađivači ovih planova su takođe većinski privatna preduzeća, sa izuzetkom za 2021. godinu (2021 - 36%; 2022 - 53%; 2023 - 54%).

Grafikon 2- broj donetih odluka o izradi plana prema vrsti obrađivača, u periodu od 2021-2023. godine

Planovi evidentirani u fazi njihovog usvajanja variraju u pogledu vrste investitora (2021 - 37,5% privatni i 9,5% civilni; 2022 - 29% privatni, 0 civilni; 2023 - 47% privatni i 9% civilni sektor). Obrađivači ovih planova su 2021. bila većinski privatna preduzeća (53%), 2022. većinski su bila javna preduzeća (86%), a 2023. odnos je izjednačen (50%-50%).

Imajući u vidu konceptualne postavke na kojima se zasniva ovaj rad, možemo reći da prikazani rezultati ilustruju ne samo pojačanu aktivnost privatnih aktera u sferi oblikovanja prostora, već ukazuju i na rastući rizik od toga da se shodno tome prostor oblikuje prema potrebama i u skladu sa dinamikom tržišta i kapitalom ovih aktera, te da je rast pritiska na institucije i zaštitu javnog interesa u planiranju grada vidljiv i na primeru Beograda. Ovaj je rizik utoliko snažniji, ako u institucionalnim okvirima ne postoji adekvatna (kontra)

infrastruktura za javnu kontrolu i odbranu javnog interesa, što se može zaključiti, između ostalog, i iz centralizacije moći odlučivanja i fleksibilno definisane uloge instituta glavnog gradskog urbaniste.

Naime, celokupni zakonski okvir[8] koji reguliše sistem urbanističkog planiranja postavljen je tako da sistemski omogući koncentraciju izuzetno velikog obima moći u upravljanju i odlučivanju o procesima planiranja u ovom organu. On ima pre svega koordinatorsku ulogu u sistemu planiranja na lokalnom nivou, odnosno blisko sarađuje sa svim akterima uključenim u izrade planova, kako bi usklađivao interese i propise. Istovremeno, zakon predviđa da je glavni urbanista po automatizmu predsednik komisije za planove skupštine grada, koja predstavlja telo sa ekskluzivnom moći[9] odlučivanja u celokupnom procesu izrade plana. U slučaju Beograda, službi glavnog urbaniste omogućeno je i da raspolaže budžetom grada, te da inicira i upućuje u skupštinu na usvajanje odluke o izradi planova. Ovakva institucionalna postavka, pored toga što smešta veliku moć u ruke jednog javnog funkcionera, otvara prostor za trgovinu uticajem i korupciju, odnosno otvara kanal kroz koji privatni interesi mogu direktno da vrše uticaj na prostorna rešenja i politike. Istovremeno, koncentracijom ukupne moći odlučivanja u jednu tačku, umanjuju se dometi i efekti zakonom predviđene participacije javnosti u planiranju, što dodatno vodi slabljenju zaštite javnog interesa u planiranju. Postavka u kojoj je jedan organ grada nadležan za sve aspekte i korake izrade planova, a istovremeno je zadužen za blisku saradnju sa privatnim sektorom u domenu planiranja (čiji je udeo u istom u porastu), predstavlja rizik i lokalnu manifestaciju opisanog koncepta *regulisane deregulacije*.

Indikatori deregulacije urbanističkog planiranja u Beogradu

U periodu od 2021-2023. godine primetan je porast broja urbanističkih projekata, koji se koriste kao instrument za detaljnu i tehničku razradu prostora, na nivou jedne do dve parcele i predstavljaju planski osnov za izgradnju. U periodu ovog istraživanja, broj održanih javnih prezentacija (JP) u urbanističke projekte (UP) bio je svake godine značajno veći od broja održanih ranih javnih uvida (RJU) i javnih uvida (JU). Tokom 2021. održano je 69 JP u odnosu na 23 RJU i 43 JU; tokom 2022. održano je 72 JP, naspram 14 RJU i 26 JU; a 2023. godine održano je 83 JP u odnosu na 33 RJU i 28 JU. Dodatno, 2022. godine je u izradu UP u 65% slučajeva investirao privatni sektor (pravna ili fizička lica), a 2023. godine ovaj procenat je još veći i iznosi 84,3%. Obe ove godine je izrada UP poverena većinski privatnim preduzećima, te su tako 2022. godine ona izradila 77,7% , a 2023. čak 96,4%.

Smatramo da je ovaj porast posledica plana generalne regulacije grada Beograda[10] čiji je značajan deo teritorije predviđen za direktno sprovođenje. Međutim, jedan od osnovnih problema ovakvog pristupa, u kontekstu ovog rada, jeste rastući trend detaljne razrade prostora i proizvodnje planskog osnova za izgradnju instrumentom čija je procedura u potpunosti netransparentna, a izuzetno brza, te svodi učešće javnosti na podnošenje

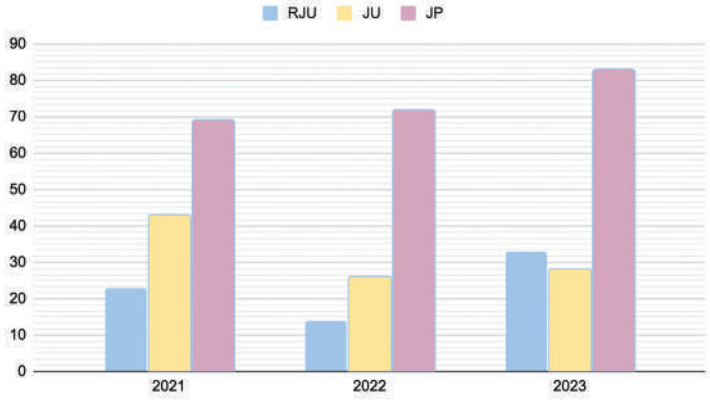
[8] Zakon o planiranju i izgradnji (‚Sl. glasnik RS', br. 72/2009, (...) i 62/2023); Pravilnik o sadržini, načinu i postupku izrade dokumenata prostornog i urbanističkog planiranja („Sl. glasnik RS", br. 32/2019); Odluka o osnivanju i radu Službe glavnog urbaniste grada Beograda (Sl. list grada Beograda, br. 26/2029).

[9] Komisija daje mišljenje na predlog odluke o izradi plana; u slučaju amandmana, prvo ih komisija verifikuje, pa tek potom gradsko veće; komisija obavlja stručnu kontrolu plana prilikom koje proverava i usaglašenost sa planskim i zakonskim osnovom; odlučuje o svim pristiglim primedbama javnosti (na zatvorenoj sednici) tokom ranih javnih uvida i javnih uvida; donosi odluku o potrebi za doradama nacrta planova i upućuje plan na usvajanje; vrši izmene planova kroz institut tehničke greške, mimo redovne procedure.

[10] Plan generalne regulacije građevinskog područja sedišta jedinice lokalne samouprave – grad Beograd (celine I–XIX) („Sl. list grada Beograda" br. 20/16, 97/16, 69/17, 97/17, 72/21, 27/22, 45/23, 66/23, 91/23)

primedbi (na koje komisija za planove ne odgovara) tokom javne prezentacije u trajanju od svega 7 dana. Prikazani rezultati ukazuju na sistemsko sužavanje prostora za upliv javnosti u oblikovanje prostora, dok se istovremeno sistemski promoviše instrument kreiran za efikasno prevođenje kapitala u izgradnju komercijalnih sadržaja.

Grafikon 3 - odnos javnih prezentacija u UP spram ranih javnih uvida i javnh uvida, od 2021- 2023. godine

ZAKLJUČAK

Počevši od teorijskih referenci koje ukazuju na dominantne strategije neoliberalnog urbanog razvoja na globalnom nivou, u ovom radu smo se fokusirale na istraživanje kolektiva Ministarstvo prostora u poslednje tri godine, koje mapira neke od trendova u okviru procesa planiranja u lokalnom kontekstu Beograda.

Smatramo da prikazan porast udela urbanističkih projekata u čijem je procesu razvoja i usvajanja formalno predviđeno manje učešće javnosti, kao i porast privatnih aktera (indivdiua i preduzeća) u iniciranju i obrađivanju planova vode ka *de facto* privatizaciji i deregulaciji urbanističkog planiranja, odnosno strateškoj transformaciji fokusa planiranja na privatni, umesto na javni interes. Efekti toga odnose se na različite negativne posledice, od kojih su neke već vidljive, a neke se naziru kao opasnost - drastično smanjenje javnih površina, uključujući dragocenu zelenu infrastrukturu ili javne prostore grada; intezivno povećanje gustine izgrađenosti; neravnomeran razvoj delova grada, uključujući i različit stepen zastupljenosti i kvalitet osnovne, komunalne infrastrukture; i mnoge druge manifestacije društvene i prostorne nejednakosti.

Pek tvrdi da neoliberalizam, osim što privileguje procese privatizacije i deregulacije, podriva ili zatvara alternativne puteve urbanog razvoja zasnovane, na primer, na socijalnoj redistribuciji, ekonomskim pravima ili javnim investicijama (Peck et al. 2002:394). Kako bismo ovakav trend promenili, važno je da postojeće principe i pristup planiranju duboko preispitamo i radikalno izmenimo, te preokrenemo procese koji njime trenutno upravljaju. U tom smislu, nadamo se da su prikazani podaci i njihova interpretacija podstrek za dalja istraživanja postojećeg stanja, kako bi se prikupili podaci za pouzdanije predviđanje posledica dominantnog trenda planiranja u Srbiji, ali i poziv da se udruženo promišljaju drugačije institucionalne strukture i regulacije koje će osigurati da se razvoj gradova pre svega usmeri na javni interes, odnosno na dobrobit *svih* stanovnika i drugih vrsta koje ih nastanjuju, kao i očuvanje životne sredine.

LITERATURA

Aalbers, M. B. (2012). Regulated Deregulation. U: Springer, M., Birch, K. & MacLeavy, J. (ured.) (2012). The Handbook of Neoliberalism. New York and London: Routledge.

Brenner, N. (2017). Critique of Urbanisation: Selected Essays. Basel: Birkhauser Verlag GmbH, Berlin: Bauverlag BV GmbH.

Brenner, N., Marcuse, P. & Meyer, M. (ured.) (2012). Cities for People, Not For Profit. Critical Urban Theory and the Right to the City. London and New York: Routledge.

Čukić, I., Stojić, B., Ćatić, A., Mićanović, M., Graovac, A. (2022). Izrada planova iza pritvorenih vrata - Izveštaj o stepenu učešća građana u procesima urbanističkog planiranja u Beogradu za 2021. godinu. Beograd: Ministarstvo prostora / Institut za urbane politike.

Harvey, D. (2005). A Brief History of Neoliberalism. Oxford University Press.

Peck, J., & Tickell, A. (2002). Neoliberalizing space. Antipode, 34(3), 380-404.

Smith, N. (2002). New globalism, new urbanism: Gentrification as global urban strategy. Antipode, 34(3), 427-450.

Stein, S. (2019). Capital City. Gentrification and the Real Estate State. London and New York: Verso Books.

Stojić, B., Čukić, I. (2023). Izrada planova iza pritvorenih vrata - Izveštaj o stepenu učešća građana u procesima urbanističkog planiranja u Beogradu za 2022. godinu. Beograd: Ministarstvo prostora / Institut za urbane politike.